

Србија је у својој новијој историји била не само присутник у развоју и смени поредака моћи већ је била изложена таквом њиховом утицају који је понекад, као на пример данас, имао тешке, готово трагичне последице по њу. До 1918. године она је самостална држава и као таква субјект међународних односа. Од 1918 године њена субјектност подредила се међународном субјективитету Југославије као државе, делећи све њене успоне и падове. Тек нестанком двочлане федерације, више принуђено него по избору, Србија је повратила свој пуни међународни субјективитет.

Пре разматрања савременог положаја Србије подсетићемо се на неке битне догађаје који показују какав је био однос владајућих сила према њеним интересима.

Године 1739. на основу тзв. Београдског мира Аустрија је после двадесетогодишње владавине Београдом и великим делом Србије, владавине којој су и Срби допринели јер су је видели као пут особађања од турске власти, била принуђена да их врати под отоманску власт. Тај повратак Србије (и Влашке) под отоманску власт кардинал Флери, васпитач малолетног Луја IV и стварни владар Француске, сматрао је једним од својих највећих спољнополитичких успеха који су сведочили о моћи Француске. То сигурно није онај тренутак у коме се зачело до мита уздигнуто традиционално пријатељство Србије и Француске.

На Бечком конгресу 1815. године на коме је утицај руског императора Александра Првог, као првог међу победницима над Наполеоном, био изузетан, није ништа учињено да се Србији обезбеди слобода после десет година крварења за њу. Важније је било установити нови европски поредак па тако и отклонити све оно што би могло да угрози способност Русије за преговоре. Овај Конгрес свакако није место на коме се показало братство према српском народу.

На Берлинском конгресу 1878. године под великим притиском Бизмарка Србији и Црној Гори је призната пуна државна самосталност. Да ли то говори о природном

непријатељству између Срба и Немаца? Истовремено, на том Конгресу Босна и Хецеговина, које су од већине сматрани српском земљом, предати су на управљање двојној монархији, Аустро-угарској. У овим двама одлукама залудно је тражити емоције, наћи ћемо интересе, њихову игру и компромисе.

Шта је суштински заједничко у ова три догађаја? Заједничко је то што показују и утврђују једно правило: интереси великих и супротности међу њима одређују меру прихватљивости и простор промоције интереса малих.

Од тог правила не одступа ни установљење Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године. Да у одмеравањима великих није превагнуо интерес да се Аустро-угарска не обнови, питање је да ли би огромне ратне заслуге Србије саме по себи биле довољне да превагне интерес малих да заснују заједничку државу.

Први светски рат довео је до битне промене у поретку европских сила: Немачка је изгубила статус велике силе, Италији је тај статус једва признат а Русија је за дуго време испала из европске игре. На моћи и односима Велике Британије и Француске није могао бити успостављен стабилан европски поредак који би располагао довољном моћи за одржање Друштва народа и да гарантује стабилност Југославије. Показало се да је крах овог поретка услед немоћи да спречи нови светски рат тако што би обуздао освајачке амбиције Немачке, Италије и Јапана, довео и до краха Југославије.

Исходи Другог светског рата довели су до биполарног светског поретка и блоковске поделе. Југославија се нашла између блокова и то јој је обезбедило деценијску стабилност. Пад Берлинског зида и убрзо пад биполарног поретка имали су и своје жртве. Међу првима је била Југославија. За оснажену моћ једне стране света она више није била потребна. Промоција униполарног поретка светске моћи САД у садејству са унутрашњим чиниоцима распада и разбијања Југославије водила је таквом признању националних држава које је некадашњим административним границама међу чланицама југословенске федерације обезбеђивало стаус међународних граница. Тиме је априори било искључено право српског народа да у својој целини оствари право на националну државу.

Истакнути догађаји и промене у међународном контексту, поред тога што указују на доминацију интереса великих и подређивање интереса малих, откривају и то да Србији као земљи која држи до самосталности као свог конститутивног интереса одговарају

они поредци моћи који се заснивају на балансу моћи међу великима и тако омогућавају да се избегне подређивање једној страни. Тако на пример, за разлику од Бугарске која своју позицију гради везивањем за најјачег до подређивања, Србија увек тежи таквој међународној позицији која респектује њену самосталност којом се искључује послушност, али не и кооперативност. Имајући то у виду, мислим да се с правом може закључити да је на таквој конституционалној тежњи Србије која се опире сврставању и подређивању, била утемељена и позиција несврставања некадашње Југославије.

Међутим, настојање Србије да своју међународну позицију заснује на поштовању самосталности и територијалног интегритета судара се са поретком моћи који би да простор и односе на Балкану уреди по мери својих интереса и сагласно вољи водеће силе Запада. У сукобу те две тежње, тежње Србије за самосталношћу и спољних захтева за доминацијом, је и основни проблем Србије данас. У томе је, пре свега, разлог због којег је Србија изложена посебном третману а не у посебним кривицама за ратни распад Југославије.

Историјски и цивилизацијски а не само географски, Србија је европска земља и европско друштво. Такав њен хабитус не може се оспорити нити га треба посебно и нарочитим чињењима доказивати. Окренутост Србије ка европским интеграцијама је природна консеквенца њене борбе да се ослободи од подчињености цивилизацијски страној власти и да као слободна нација обнови и ревитализује свој европски идентитет. Отуда је и тежња да уђе у Европску Унију опредељење које је превасходно историјски а не само политички утемељено. Међутим, ова тежња и и настојања у њеном остваривању морали би да воде рачуна о томе да се привлачност чланства у Европској Унији заснива на томе што не обезвређује, већ унапређује достојанство чланица могућностима садржајно богатог развоја. Тако гледано, пут до будућег још већег достојанства не може бити заснован на поништавању постојећег. Зато у име одбране управо свог европског идентитета, који се гради на принципу слободе и пракси демократије, треба искључити послушност као формулу убрзаног придруживања Европској унији. Уместо ње, ваља оптимализовати потенцијале кооперативности.

Време у којем смо, сведочи о заласку илузија о супериорности било које стране, па и европске. Расуђивати данас разумно значи не прихватити било чију супериорност, па утолико ни бити европејац не значи бити супериоран, већ значи бити оно што јеси, дакле, бити природан. Као што би било неприродно да свој идентитет градимо на изваневропским претпоставкама, такође је неприродно и да прихватамо да га неко одређује као неевропски, или, после испуњења разних захтева, промена и припрема, као тек у будућности европски. Ваља следити своју посебност у плуралности европског идентитета и прихватити посебност и свих других, било да су европљани или нешто

друго. Параде европејства на нашој локалној сцени треба схватити као вашар таштина на којем промоцијом одеће желе да се прекрију и прикрију недостаци главе.

Европа је отварала свет, често насилно и према егоизму својих интереса. Међутим, она је суштински изузетно допринела настанку модерног, планетарног света утемељеног на неповратном сусрету његових историјских култура, религија и цивилизација. И сама је остала отворена према свету. Диктати економије и унапређења егзистенције човека на свим странама, па и на европској, држе до те отворености. Зато одредити се за Европску Унију не значи затворити се за обострано корисне односе са другима, нити значи замену целине света Европском Унијом. Свет је полицентричан, све више у оспособљавању за партнерство које би требало да стабилизује и прошири хоризонте просперитета. У таквом свету цивилизацијски потенцијал Европе и идентитет европљанина су драгоцени не само као могући већ и као неопходни допринос развоју космополитских ширина савременог и настајућег човечанства. У том смислу, следи своје интересе значи распрострти их до свих корисних и могућих релација са другима.

У Србији данас постоји не тако мала и врло борбена скупина бораца за чистоту европског пута која будно прати све кораке и покушаје у развоју односа и сарадње са другима. Под нарочито будним оком су односи и сарадња са Русијом. Изоштреност тог погледа иде дотле да сарадњи са Русијом приписује антиевропејство и одређење да се буде њена губернија. Нити веће нити штетније глупости. Русија је једно европско друштво, мултиетничко и мулти религијско, које је дало изузетне доприносе европској и светској култури. Да ли су европској култури страни један Достојевски, Толстој, Чехов и Пастернак, један Менделеев и Циолковски, Чајковски, Рахмањин и Стравински, итд. итд. Данас је она друштво које се модернизује и које има врло развијене, а у будућности ће имати и још развијеније односе са Европском Унијом. У томе се посебно истичу односи са Немачком и Италијом, државама које припадају кругу њених централних чланица. Јесу ли оне можда на путу до статуса руске губерније? Тврдити тако нешто значило би бити одмах препознат у својој лудости. Што важи за ове случајеве требало би да важи и за наш. Нормална логика тежи оптимизацији у остварењу властитих интереса и схвата да је умножавање веза са свима онима који имају шта да понуде пут до тога. Да ли би нешто сметало европском идентитету Србије када би Кина у њу уложила онолико колико је спремна да уложи у Грчку. Реч је о капиталу већем од четири милијарде долара. Да ли то смета Европској Унији чија је Грчка чланица и удара ли то по њеном европском идентитету? Замислимо да и Индија повећа своју спремност за улагања. Хоће ли се неко досетити и тога да би тиме хиндуизам угрозио наше хришћанство? Или, зар је разумно не обновити и користити богато наслеђе веза са земљама припадним покрету несврстаности у којем је Београд имао важну а не споредну улогу. И тако редом.

Европска оријентација није нека нова универзалистичка идеологија која располаже таквим спремиштем умности и знања која ваља само следити. Надасве, ова оријентација захтева здрав разум за који ће ауторитет аргумената и разлога бити изнад веровања, која европеизму приписују мантричка својства а Брисел доживљавају као нови Рим или Москву.

У предстојећим променама у међународном контексту које ће настала финансијска и економска криза (по неким дубока структурална криза капитализма као система) убрзати, могуће је отварање политички флексибилнијег простора за Србију. Та могућност стиче све веће изгледе по мери сагледавања да је глобално партнерство формула изласка из кризе и ћорсокака у који се доспело. Под притиском кризе и великих трошкова свеprisутне улоге САД које ће се све теже моћи пребацити на плећа других, реално је очекивати веће окретање САД ка себи и, како најављују, неким неуралгичнијим и важнијим жариштима него што је балканско. По мери тога могао би слабити и притисак на Србију. Хоће ли то Србија знати и моћи да искористи зависиће у највећој мери од односа у њој, посебно стања и односа у њеној брзопотезно произведеној политичкој елити чији општи квалитет озбиљно угрожава могући оптимизам. Важно је да се из погледа на проблеме и средства њиховог решавања искључе сваки неоромантички занос и свака мегаломанија. Неопходни су крајња трезвеност и рационално просуђивање међународног контекста и својих моћи у њему. Морамо се освестити о реалним границама властите снаге коју треба неговати као упориште наших развојних интереса али и нашег самопоштовања и наше слободе. Оптимални национални развој, економски просперитет и бољи живот грађана не смеју се конфронтирати већ, напротив, повезати са одбраном интегритета и достојанства државе. У том повезивању потребна су и изузетна практичност, али и свест о јасној граници испод које се не може и неће ићи у прихватању захтева великих из светског и европског окружења. Такође је потребно да се установи и јасна унутрашња граница одбране националних интереса од разне врсте унутрашњих притисака, било да се позивају на идеологију европејства или неку другу, или да у домаћој одори прикривају нечији спољни интерес.

Кооперативност уместо послушности; достојанство уместо ината и пркоса; трезвеност уместо романтизма; самопоштовање уместо самопрезира; поштовање својих вредности без ароганције према вредностима других; без клањања али са учтивим наклоном; с позивом на културу дијалога уместо позива на исконску снагу народа - чини се да су то неки од оних захтева који нису страни нашим моћима да се одржимо и изборимо за своје место у времену које долази.

Потребно је добро ишчитавати и разумети улогу и претензије бројношћу великих нација и великих држава и схватити логику њиховог понашања у колу крупних интереса. Треба

учити из њиховог искуства, али и искуства других тзв. малих народа. Понешто од тога ваља применити и у начинима заступања и методима борбе за интересе властитог народа и властите државе.

Данас сви теже оптимализацији принципа корисности за себе. У том циљу рационалност их упућује на умножавање веза и односа са другима без сувишних предрасуда и ограничења. Постићи максималну корисност и одржати самопоштовање за себе јесу оно од чега полази и већина других, и што не би било некакав наш спецификум.

Изазови савремености требало би да воде ка уважавању полицентричне стварности и променама у поретку светске моћи афирмацијом партнерства које смањује напетости и непотребне конфронтације, проширује круг одговорности и тако повећава стабилност. У складу са тим, пред Србијом су и укључивање у Европску Унију и отварање за сарадњу са свима онима који умножавају ефекте њеног развоја и доприносе повећању њених компаративних предности.

Каква ће бити стварна оријентација Србије у колоплету све озбиљније светске кризе и у ком правцу ће се тражити планетарна решења, поред притиска објективних околности, увек је и ствар избора. Избор, пак, није само резултат сазнања и слободне воље већ и интереса које пресецају односи снага, односи моћи. Тако и ход ка партнерству, као основном принципу мултиполарног поретка који природно израста из полицентричне структуре света, може бити отежан, чак, на неко време и суспендован. Дубина кризе која је отпочела финансијским сломом у САД и захватила свет, која, по свему судећи, није само економска већ и криза капитализма као система, носи у себи не само могућност рационалних одговора већ и потенцијал многих ирационалности. Такође, и актуелна криза у Србији не гарантује рационални исход који би био најповољнији за њен опоравак, развој и њену међународну позицију. Поред општих обележја заједничких и свима другима, ова криза одликује се неким изузетно значајним специфичностима: у питању је криза државе изложене не само спољном већ, често, и унутрашњем оспоравању. На актуелној политичкој сцени Србије у току је судар два погледа на њену међународну позицију. Заступници потпуне интеграције са Западом, која понекад иде до подређивања њеним водећим силама, сматрају да само из ове интеграције следи и прихватљива међународна позиција Србије. У жестини заноса таквим опредељењем, понеки међу њима до крајности релативизују важност односа Србије са другим земљама из других делова света, приписујући односима са појединима од њих велике опасности за Србију. У томе, по њима, нарочите опасности носе односи и сарадња са Русијом.

Протагонисти схватања по коме је самосталност српске државе оно историјско завештање које се по својим вредностима и свом конститутивном значају за међународни положај Србије издиже над свим осталим, релативизују апсолут европских интеграција тако што у процедуру придруживања Европској Унији уводе и одбрану достојанства државе. У том смислу, самосталност искључује потпуно припадање било коме у европском и светском спектру моћи. Овакво виђење међународне позиције Србије придаје изузетан значај и односима са Русијом као силом која има реалну моћ да у ситуацији Балкана успостави баланс моћи. Ту се, дакле, не ради првенствено о односима братства и изливима љубави, нити пак о Србима као „малим Русима“, како се то доста често схвата у неким круговима на Западу, већ о интересу да се буде самосталан и на тој основи кооперативан. Актуелни спорови и сукоби око тзв. гасног аранжмана са Русијом управо то имају као своју суштину и као политичку позадину. Но, пустићемо времену да искаже своје потенцијале.

(Аутор је потпредседник Српско-америчког центра)